

ТВАРИННИЙ СВІТ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Постановка проблеми. Значення тваринного світу для будь-якої сучасної держави, у тому числі й для України, важко переоцінити, оскільки він є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, національним багатством, джерелом духовного та естетичного збагачення та виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей [10, с.308].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення тваринного світу як об'єкту правової охорони завжди приділялася достатня увага, зокрема цією проблематикою займалися Н.Р. Кобецька, В.В. Петрова, П. Тихий та інші.

Формулювання завдання дослідження. Виходячи з положень Закону України «Про тваринний світ» [4] можна виділити екологічний, економічний та науково-культурний аспекти цінності дикого тваринного світу. Ці аспекти соціальної цінності дикої фауни обумовлюють різні напрями людської діяльності. Відповідно до них складається декілька груп суспільних відносин, які потрапляють у сферу еколого-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Чинне фауністичне законодавство поділяє правові відносини на такі, що пов'язані з охороною, використанням і відтворенням, а також належністю об'єктів тваринного світу. Слід зазначити, що така диференціація є досить умовною. Разом з тим, відносна спільність об'єкта, єдність правового регулювання дозволяють визначити їх як єдині еколого-фауністичні правові відносини.

Підкреслимо, що застосовуючи норми чинного законодавства, слід чітко розрізняти природні ресурси або об'єкти, виділені чи закріплені законодавчо, і ті, які не мають відповідного нормативного закріплення та розкриття їх змісту. Так, новітнє законодавство оперує юридичним поняттям «тваринний світ». У свою чергу, в національному та міжнародному природоохоронному законодавстві також вживається термін «фауна» (від лат. «fauna» – богиня лісів та полів; покровителька тварин у давньоримській міфології). У деяких випадках до фауни відносять конкретні види, що підлягають особливій охороні, або ставляться вимоги щодо захисту тварин, серед яких збереження корисної фауни. Цей термін є інтернаціональним, оскільки широко вживається у міжнародно-правових актах [7; 8], а також у національному законодавстві багатьох країн.

За законодавством України фауна є головним, але не єдиним об'єктом тваринного світу. Інакше вирішується питання про об'єкти тваринного світу у фауністичному законодавстві країн СНД, яке зазнало впливу законодавства колишнього СРСР [3]. Так, ст. 1 Закону Російської Федерації «Про тваринний світ» [2] та ст. 1 Закону Республіки Біларусь «Про охорону та використання тваринного світу» [1] відносять до його об'єктів тільки тварин.

На нашу думку, більш слушною є позиція, закріплена в українському фауністичному законодавстві, де до об'єктів тваринного світу, окрім самих тварин віднесені продукти їх життєдіяльності та інше, про що йшлося вище. Зазначена позиція краще забезпечує правову охорону цих об'єктів з огляду на те, що кожен з них є самостійним об'єктом права власності українського народу і може бути індивідуалізованим об'єктом інших суб'єктивних прав, наприклад, права користування.

Як зазначалося вище, Закон України «Про тваринний світ» [4] одним із об'єктів тваринного світу називає тварин в усьому їх видовому і популяційному різноманітті й на

всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо). Але в Законі відсутнє поняття тварин. Натомість ця відсутність компенсується переліченням суто біологічних класифікуючих ознак. Так, вказується, що тварини можуть бути хордові, у тому числі, хребетні (ссавці, птахи) і безхребетні (членистоногі, молюски). Проте ці ознаки не є істотними в юридичному аспекті, не мають понятійної користі. Згідно з принципами юридичної техніки вважаємо, що їх правове закріплення є недоцільним. До того ж, наявність у Законі поглибленої біологічної класифікації тварин, утворює конструкцію, яка не виключає віднесення до об'єктів тваринного світу і представників виду *Homo Sapiens*, з чим звичайно, не можна погодитись.

У цьому аспекті для аналізу зазначеного поняття науковий інтерес становить фауністичне законодавство країн СНД. Так, законодавством РФ про тваринний світ поняття тварин визначається як сукупність живих організмів. Закон Республіки Беларусь дає поняття тварин як організмів тваринного походження. На нашу думку, ці конструкції теж не відокремлюють людей як живих істот від тварин, більше того, поняття сукупності живих організмів поширюється і на об'єкти рослинного світу (флору). Аналіз недоліків існуючих законодавчих приписів щодо визначення поняття тваринного світу дозволяє сформулювати поняття, яке б ґрунтувалося на ознаках, притаманних лише відповідним об'єктам і задовольняло б правила юридичної техніки.

На основі аналізу змісту нормативних положень українського законодавства та наукової літератури юридично значимі ознаки тваринного світу як природного об'єкта та об'єкта екологічного права у теорії екологічного права умовно можна поділити на три види: біологічні, середовищні та територіальні (суверенітивні) [11, с.234]

До біологічних ознак відносяться такі, що вказують на певний внутрішній стан тварин, а саме, їх існування як живих істот та стан дикості.

1. Об'єкт тваринного світу повинен знаходитися у живому стані. Фауністичне законодавство має регулювати, перш за все, ті відносини, які складаються з приводу живих тварин, що перебувають у певному біологічному стані, у якому вони здатні до самопідтримання, самовідтворення та саморозвитку, а також характеризуються певною подразнюючістю та рухомістю, можливістю обміну із зовнішнім середовищем [12, с.366]. Слід зауважити, що у Законі 1993 р. [5] до об'єктів тваринного світу були віднесені залишки викопних тварин, які виключені з цього переліку новим Законом. Хоча в останньому, ознака, яка позначає стан життя тварин як об'єктів правовідносин, чітко не закріплена. Проте аналіз деяких правових норм у цій сфері дозволяє зробити висновок, що воно регулює відносини, де об'єктами є саме живі тварини. Так, Закон України «Про тваринний світ» [4] одним із своїх завдань має забезпечити умови постійного існування тварин, передбачаючи захист (охорону) їх життя на всіх стадіях розвитку. До того ж у преамбулі цього Закону тварини розглядаються як компонент навколишнього природного середовища. Цілком зрозуміло, що таким компонентом можуть бути тільки живі тварини, які здатні взаємодіяти з довкіллям, мати з ним певний зв'язок.

Зауважимо, що фауністичне законодавство України не містить поняття дикої тварини, але окремі нормативні акти у цій сфері визначають поняття свійських тварин. Так, ст. 2 Конвенції про біологічне різноманіття [6] під одомашненими (свійськими) видами тварин розуміє види, на еволюцію яких впливає людина. Виходячи з цього, усіх інших тварин слід вважати дикими і відповідно такими, що підпадають під дію екологічного законодавства. В Україні віднесення тварин до об'єктів тваринного світу регулюється Положенням «Про порядок ведення державного кадастру тваринного світу», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1994 р. [9] і поширюється згідно з ним на окремі види (групи видів) тварин. Разом з тим слід зауважити, що при визнанні тварин дикими тільки за ознакою їх видової належності не завжди враховуються, наприклад, такі випадки, коли представник у цілому одомашненого виду, з якихось причин звільнився від людської опіки і повторно пристосувався до життя

без спеціальної підтримки з боку людей, тобто здичавів. Такі тварини складають великі групи і юридично мають підпадати під дію Закону України «Про тваринний світ». Разом з тим, вони не визнаються об'єктами тваринного світу і, відповідно, об'єктами екологічних правовідносин. У зв'язку з цим, доцільно закріпити, на нашу думку, такий механізм віднесення тварин до категорії диких, який не обмежуватиметься критерієм видової належності, а враховуватиме популяційний та одиничний критерії з метою правової охорони здичавілих тварин.

2. До іншого виду ознак, які характеризують дику фауну як об'єкт екологічних правовідносин, відносять середовищні ознаки. На відміну від попередніх (біологічних) ознак, середовищні ознаки визначають зовнішній стан тварин, тобто стан їх існування по відношенню до навколишнього природного середовища. Зазначені ознаки мають своїм змістом умови та місце перебування диких тварин. Так, еколого-фауністичне законодавство України регулює відносини, які складаються щодо диких тварин, котрі перебувають на волі, у неволі, чи напіввільних умовах. У цьому воно істотно відрізняється від фауністичного законодавства колишнього СРСР і сучасних правових приписів окремих країн СНД (Російської Федерації, Республіки Беларусь), які регулюють відносини щодо тварин, які знаходяться тільки у стані природної волі [13, с.66].

3. Останньою ознакою дикої фауни як об'єкта еколого-фауністичних правовідносин слід вважати їх перебування у територіальних межах України, включаючи континентальний шельф та акваторію виключної (морської) економічної зони. Умовно цю ознаку можна назвати територіальною або суверенітивною. Вказана ознака істотно відрізняється, насамперед від середовищних. Останні визначають місце та умови існування диких тварин, стосовно природного середовища, тобто характеризують тварин з об'єктивного боку. Територіальна (суверенітивна) ознака є дещо суб'єктивною і умовною. Вона визначається дією фауністичного законодавства у просторі й існує у зв'язку з формальним визначенням такого простору (території, акваторії). Ця ознака відображена у ст.1 Закону України «Про тваринний світ», де зазначено, що фауністичним законодавством України регулюються відносини щодо диких тварин, які «...постійно чи тимчасово населяють територію України або належать до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони...» [4].

Висновки. Отже, розглянувши істотні ознаки, які характеризують тваринний світ як об'єкт правовідносин, можна спробувати дати таке його поняття. Тваринний світ як об'єкт еколого-правових відносин – це сукупність диких тварин (звірів, птахів, риб, земноводних, комах та інших) у всьому їх видовому та популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, у неволі, чи у напіввільних умовах, на суші, у воді, ґрунті та повітрі, постійно чи тимчасово населяють територію України, або належать до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, щодо яких встановлено правовий режим, котрий забезпечує їх всебічну охорону, та допускає без шкоди для відтворення їх використання.

Анотація

У статті на підставі аналізу чинного законодавства України та законодавства зарубіжних країн розглянуто поняття тваринний світ. Обґрунтовано що тваринний світ є особливим об'єктом правовідносин, зокрема об'єктом захисту і правової охорони.

Ключові слова: тваринний світ, охорона тваринного світу, кадастр тваринного світу, тваринний світ як об'єкт захисту і охорони.

Аннотация

В статье на основе анализа действующего законодательства Украины и законодательства зарубежных государств рассмотрено понятие животный мир.

Обосновано что животный мир является особым объектом правоотношений, в частности объектом защиты и правовой охраны.

Ключевые слова: животный мир, охрана животного мира, кадастр животного мира, животный мир как объект защиты и охраны.

Annotation

In this article the concept of animal world was considered on the basis of the analysis of the current legislation of Ukraine and the legislation of foreign countries.

It is proved that the animal world is the special object of legal relations, in particular, the object of legal protection.

Keywords: animal world, wild life protection, cadastre of animal world, the animal world as an subject of defeat and protection.

Список використаних джерел:

1. Закон Республики Беларусь «Об охране и использовании животного мира» // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь. – 1996. – № 31. – Ст. 571.
2. Закон Российской Федерации «О животном мире»: от 24.04.1995 г. // Сборник Законов РФ. – 1995. – № 17. – Ст. 1462.
3. Закон СССР «Об охране и использовании животного мира» / ВС СССР от 25.06.1980 № 2356-X
4. Закон України «Про тваринний світ»: станом на 18.11.2012 р. / Верховна Рада України від 13.12.2001 р. № 2894-III
5. Закон УРСР «Про охорону і використання тваринного світу» від 27.11.1981 р. № 2814-X – втратив чинність (згідно з Постановою Верховної Ради України від 03.03.1993 р. № 3042-XII)
6. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року – ратифіковано Законом від 29.11.94 № 257/94-ВР
7. Конвенція про охорону мігруючих видів дикої фауни (Бонн, 1979);
8. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979).
9. Порядок ведення державного кадастру тваринного світу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.1994 р. № 772
10. Екологічне право України : підручник [для студентів юрид. вищ. навч. закладів] / [В.К. Попов, А.П. Гетьман, С.В. Разметаєв та ін.]. за ред. В.К. Попова та А.П. Гетьмана. – Х. : Право, 2001. – 480 с.
11. Кобецька Н.Р. Екологічне право України : навч. посіб. / Н.Р. Кобецька. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 352 с.
12. Правовая охрана природы / под ред. В.В. Петрова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 312 с.
13. Тихий П. Дика фауна як об'єкт екологічних правовідносин / П. Тихий // Право України. – 1999. – № 2. – С. 65-69.